

Suomen Kuvalehti 2/1919

Veli Tissari Saviän Karilasta - valkoisen Suomen sankarivainaja

Tapio Juutinen

Tissarin Sukuseura 2018

Johdanto

Keväällä 2018 muistellemme sata vuotta sitten läpikäydyn Suomen sisällissodan (27. tammikuuta – 15. toukokuuta 1918) tapahtumia.

Sota käytiin Suomen senaatin eli hallituksen ja sitä vastaan kapinoineen Suomen kansanvaltuuskunnan johtamien joukkojen välillä. Ensin mainitut tunnetaan valkoisina, jälkimmäiset punaisina joukkoina.

Ulkovalloista Saksan keisarikunta tuki valkoisia, Neuvosto-Venäjä punaisia. Kuten tiedämme historiasta, sisällissota päättyi valkoisen Suomen ja Saksan armeijan voittoon.

Sisällissota syvensi radikaalisti Suomen kansan kahtiajakoa, ei pelkästään varsinaisten sotatapahtumien vaan myös jälkiseuraamusten (mm. terrori, vankileirit) osalta.

Kahtiajako ei kuitenkaan syntynyt sodan myötä vaan se myös edelsi sitä. Savolaisella maaseudulla maanomistus oli yksi merkittävä tekijä äänestäjän valikoidessa puoluetta porvareiden ja sosialistien välillä – tai lopulta valitessa puoliaan asioiden ajauduttua sovittamattomaan konfliktiin.¹

Tissarit eivät oletettavasti eronneet muista suomalaisista tai savolaisista suvuisista suuren tragedian vuotena. Sukuun kuului molempien osapuolten, sekä punaisten että valkoisten, sotilaita tai vähintäänkin tukijoukkoja ja mukana eläjiä.

Yksittäisiä ihmiskohtaloita sotakeväältä ja vankileireiltä esiintyy sekä Pielaveden että Kangasniemen sukuhaaroissa. Yksilötarinoita sekä valkoisten että punaisten puolelta riittää

läpikäytäväksi vastedeskin vaikka useammallekin sukututkijalle.

Tänään tulee kuluneeksi tasan sata vuotta pielavetisen Veli Tissarin (17.1.1897–3.3.1918²) kaatumisesta Savon rintamalla.

Veli liittyi vapaaehtoisena suojeluskuntaan, lähti Mäntyharjun rintamalle ja kaatui 3. maaliskuuta 1918 Paljakalla, Valkealassa (nykyisessä Kouvolassa).

Hänen kaatumisensa muiston vaalinta ja hautajaiset paikkakunnalla kuvastavat vapaussodaksi valkoisella puolella nimitetyn sodan perintöä.

Pidemmälle arvioituna Tissarin ja kahden muun toverin hautajaiset, tuhansien ihmisten kokoontuminen, oli paitsi vakavahenkinen surutilaisuus, myös viimeisen päälle suunniteltu näytelmä jonka tarkoitus oli vahvistaa sodan oikeutusta ja lujittaa paikallisen valkoisen väestön keskinäisiä siteitä.

Rintamalla kaatuneille, teloitetuille ja vankileireillä kuolleille punaisille vainajille ei paikkakunnalla luonnollisesti – valkoisen hegemonian käytännössä vallitessa – vastaavan luokan muistotilaisuuksia järjestetty.

Olkoon tämä eri lähteistä kerätty lyhyt tiivistelmä valkoisen sotilaan Veli Tissarin tarinasta yksi esimerkki kevään 1918 vaatimista uhreista – sekä aatteiden että ihanteiden puolesta kaatuneista.

Käytettävissä olleen lähteistön vuoksi varsinaista luonnekuvaa (”millainen hän oli ihmisenä?”) hänestä ei piirry. Entä mitkä olivat ajatukset keskellä sekasortoa, punaisten

¹ Suomen sisällissodan yleisestä kehityksestä lisää esim. Haapala-Hoppu (toim.) Sisällissodan pikkujättiläinen, WSOY 2010.

² Järvenpää 2002, taulu 5.

ammuksen tuhottua räjähdeainelastin Palja-
kanlahden jäällä maaliskuussa 1918?

Mahdolliset toisen käden muistitiedot ja
muut aineistot hänestä ja hänen sukupolves-
taan on hyvä kerätä talteen tulevia tutkimuk-
sia varten.

Riihimäellä 3. maaliskuuta 2018

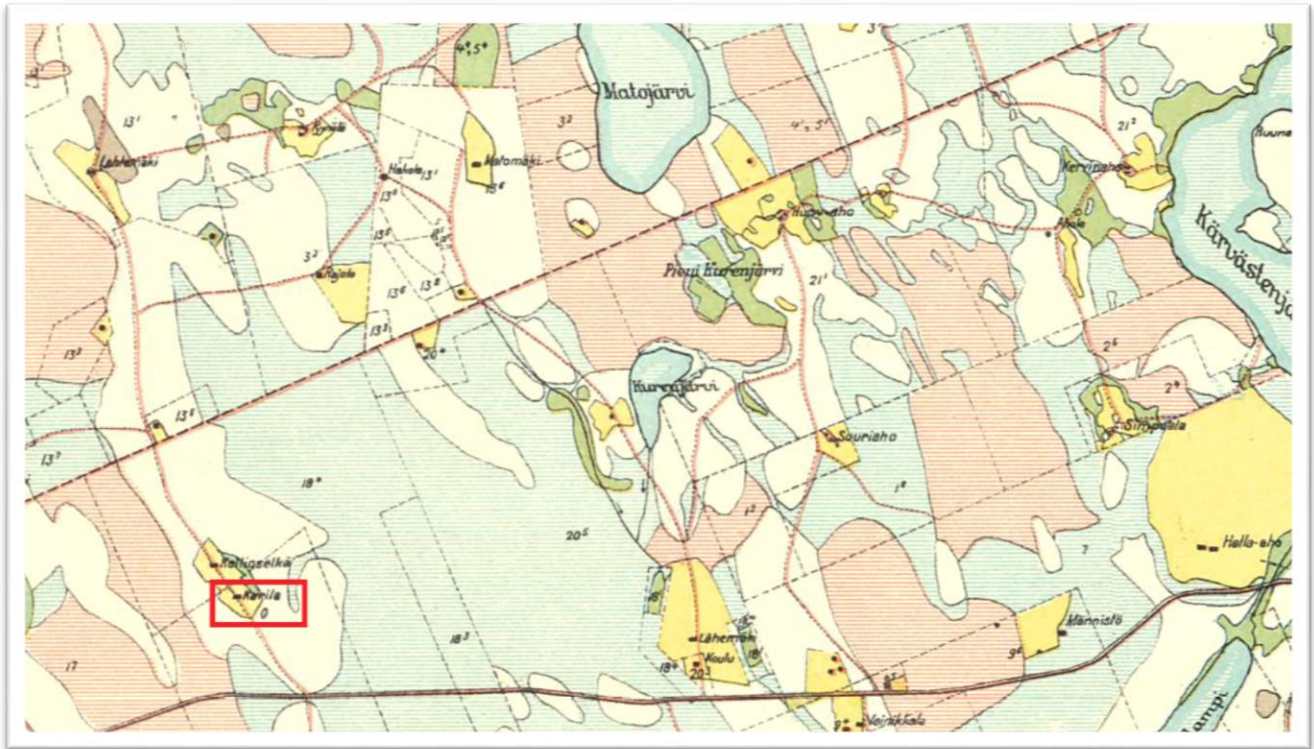
Tapio Juutinen

Päivitys 11.3.2018:

*Kirjoitusta on päivitetty lisäämällä tietoa Veli Tissarin
perhetaustasta, taustoittamalla sotaan johtanutta ke-
hitystä sekä täydentämällä muualla mainittujen henki-
löiden taustatietoja. TJ.*

Päivitys 13.3.2018:

*Korjattu virheellinen tieto Veli Tissarin äidin kuoliniästä
ja liitetty osa sisaruksista ensimmäisen Robert Tissarin
vaimon lapsiksi. TJ.*

Karilan tilan sijainti Säviällä. Pielaveden pitäjänkartta 1930.

Perhe- ja kotitaustasta Säviällä

Pielaveden Säviän Karilassa 17. tammikuuta 1897 syntynyt ja nuoruutensa viettänyt Veli Tissari kuului paikkakunnan maanomistajien jälkeläisiin.³

Hän oli vanhin Robert Johan Tissarin (s. 1849) elossa olleista pojista ja ilmeisen suurella todennäköisyydellä tuleva tilanomistaja. Hänen isänsä omisti 1700-luvun lopulta asti suvulla olleen kantatila Säviä 19:n, Karilan, jonka tiluslaksi oli vuonna 1910 tehdyssä maatalouslaskennassa ilmoitettu noin 120 hehtaaria. Peltoalaa oli tästä kuusi, niityllä kymmenen ja heinää yksi hehtaari.⁴

Vanha säätykierto ja eri yhteiskuntaluokat olivat maanomistajastatuksesta huolimatta lähellä. Vuoden 1915 henkikirjan mukaan Robert Tissarilla oli maillaan kaksi torppariperhettä ja asuipa nurkissa jonkin verran myös loisia, aikansa riippumatonta ja liikkuvaa väestönsosaa.⁵

Kahden hevosen lisäksi (ori ja tamma) Tissarin oman ruokakunnan kotieläimiin lukeutuivat sonni, 13 lehmää, neljä täysikasvuista lamasta ja kaksi sikaa. Pihalla tepasteli lisäksi siipikarjaa. Voin tuotannossa tila oli mainittuna vuonna ennen maailmansotaa Säviän

³ Pielaveden srk:n syntyneet ja kastetut 1897; Järvenpää 2002, myös jatkossa koskien synnyin-, vihki- ja kuolintietoja jos ei toisin mainita.

⁴ KA, Maataloushallituksen arkisto (HMA), Ha Yleisten maatalouslaskentojen alkuaineisto, Ha 64; Kokkonen 1997, 94.

⁵ Kuopion läänin henkikirjat, henkikirja 1915, Piela-vesi.

parempaa keskitasoa, Tissarien tuottaessa 455 kilogrammaa vuodessa.⁶

Asuinolot Karilassa olivat luultavasti nykyaikaisemmat ja mukavammat kuin monessa muussa Säviän taloudessa. Tilan päärakenukseen oli valmistunut uloslämpivä uuni ja hella 1870-luvun alussa, samaan aikaan kun monet talollisperheet asuivat paikkakunnalla savupirteissä vielä 1900-luvun alussa.⁷

Isä Robert oli aktiivinen mies paikallisyhteisössä, toimien mm. Länsi-Säviän koulun johtokunnan puheenjohtajana. Viimeistään maailmansodan ja vuoden 1917 myötä tausta ja ympäristö ajoivat valitsemaan puolustettavan aatteen. Velin ohella myös Robert Johan ja toinenkin hänen pojistaan oli merkitty Pielaveden suojeluskunnan luetteloihin vuosina 1918-1919.⁸

Robert oli naimisissa kahteen kertaan. Ensimmäisen, syyskuussa 1879 vihityn puolison Anna Loviisa Jauhiaisen (s. 1850) kanssa hän sai kolme poikaa ja kaksi tyttöä.

Taustaa: tie kohti sotaa

Pielavedellä maattomien ja vuokratilallisten joukko oli kasvanut 1900-luvun vaihteeseen mennessä suureksi. Vain noin 13 prosenttia asukkaista kuului maanomistajaruokakuntiin. Säviällä vuonna 1910 tehdyn maanviljelyslaskennan mukaan seudulla oli 258 viljelmää, joista talollisten omistuksessa oli 62 tilaa.

Puolison kuoltua synnytyksen jälkioireisiin joulukuussa 1887⁹ Robert meni vuonna 1895 naimisiin Iida Hakulisen (s. 1871) kanssa. Iida synnytti perheeseen yhteensä seitsemän lasta: kaksi tyttöä ja viisi poikaa.

Robert Tissari joutui ennen varsinaisia vanhuuden päiviään hautaamaan myös toisen puolisonsa. Iida kuoli keuhkotautiin 35-vuotiaana heinäkuussa 1906, vanhimman pojan Velin ollessa yhdeksänvuotias¹⁰.

Myös Robertin lapsista huomattavan moni kuoli varhaisella iällä. Alkuvuodesta 1918 Velillä oli viisi elossa olevaa sisarusta tai sisarpuolta. Vanhin Robertin lapsista, Ida Aliina (s. 1880), oli mennyt naimisiin liikemies J.P. Nousiaisen kanssa lokakuussa 1904. Hilja Maria -sisko (s. 1895) oli mennyt naimisiin Matti Saastamoisen kanssa toukokuussa 1917.¹¹

Kotona Säviän Karilassa lienevät asuneet Tissareista Robertin ja Velin lisäksi vuodenvaihteen 1918 aikoihin pikkusisko Enni (s. 1898) sekä veljet Voitto (s. 1899) ja Matti (s. 1901).

Vuokratilallisia oli 181 joista torppareita 79 ja mäkitupalaisia 102.¹²

Tilanne oli kanavoitunut sittemmin vaaleissa sosialidemokraattisen puolueen suureksi kannatukseksi.¹³ Poliittinen herääminen vuoden 1905 suurlakon jälkeen oli julistanut tasa-arvoa. Kun yleinen äänioikeus oli saatu, nähtiin yhteiskunnallisina epäkohtina sosiaalinen

⁶ KA, Maataloushallituksen arkisto (HMA), Ha Yleisten maatalouslaskentojen alkuaineisto, Ha 64.

⁷ Kokkonen 1997, 53.

⁸ Järvenpää 2002.

⁹ Pielaveden srk:n kuolleet ja haudatut 1887, s. 114, kuolinsyy ”lapsivuodekuume”.

¹⁰ Velin äidin kuolema: Pielaveden srk:n kuolleet ja haudatut 1906. Kuolinsyynä on mainittu ”rintatauti”.

¹¹ Järvenpää 2002.

¹² Kumpulainen 1983, 14, 40; Kokkonen 1997, 91.

¹³ Kumpulainen 1983, 14, 40

eriarvoisuus, köyhyys ja suuret tuloerot – maanomistusolojen lisäksi. 1910-luvulla työväenliike oli vakiinnuttanut asemansa köyhän kansan puolestapuhujana ja sosialidemokraattinen puolue saanut maaseudulta ääniä huomattavasti enemmän kuin kaupungeista.

¹⁴

Savon maaseudulla tilojen keskinäiset koerot olivat pienempiä kuin Etelä-Suomessa. Perinteisesti vilkkaan säätykierron seuduilla torpparit olivat useammin maanomistajan sukulaisia kuin työmiehiä. Kansalaistoiminta yhdisti kyläläisiä enemmän kuin jakoi, kylämuodostuksen oltua harvempaan asutuilla alueilla vähäisempää.¹⁵ Tämä ei silti tarkoittanut, etteikö luokkaeroa ja ”herran” ja rahvaan eroa esiintynyt, todellisuudessa ja mielikuvissa.

Työväenaatteella oli Tissarien kotikylällä Säviällä vaihtelevia järjestäytymisen tasoja. Ennen vuoden 1907 vaaleja säviäläiset työläiset olivat kokeilleet paikallisosaston perustamista paitsi Taipaleen alueen sosialidemokraattien kanssa kuin myös omin päin (Säviän sydänmaan työväenyhdistys). Alkuinnostuksen jälkeen jäi maattoman väestön järjestäytyminen kylällä kuitenkin laimeaksi.¹⁶

Maailmansota ja viimeistään keisarin valtaistuimelta syössyt maaliskuun 1917 vallankumous antoivat sykäyksen poliittiselle toiminnalle Suomessa – ja myös Pielavedellä: uuden sosialistienemmistöisen eduskunnan odotettiin laittavan toimeen luvatut uudistukset työväen olojen parantamiseksi. Bolsevikit kaappasivat kuitenkin vallan marraskuussa, Suomi julistautui itsenäiseksi ja valtiollinen tilanne muuttui.¹⁷

Vastauksena vakinaisen järjestysvallan puutumiseen ei Pielavedellä lopulta perustettu punakaartia vaikka ylhäältä työväenyhdistykselle tulleet ohjeet saivatkin keskustelua aikaan yksittäisissä kokouksissa. Eniten liikehdintää oli Taipaleen suunnalla, sielläkin jyrkkää linjaa ajoivat työväenliikkeessä lyhyemmän aikaa olleet nuoret miehet. Lopulta yhteys etelään päin katkesi lopullisesti sisällissodan alettua helmikuun taitteessa 1918.¹⁸

Pielaveden suojeluskunta perustettiin 1. syyskuuta 1917. Työväen kanssa yhteisten järjestyskaartien perustaminen paikkakunnalla kaatui keväällä erimielisyyksiin. Suojeluskunta-aate oli porvarispuolen vastaus venäläisten sotilaiden läsnäoloon ja rauhattomuuden tunteeseen Suomessa. Pielavedellä opettaja Kalle Muhonen oli hankkeen johtava henkilö ja valittiin järjestön päälliköksi.¹⁹

Säviälle perustettiin suojeluskunnan paikallisosasto jo syksyllä 1917. Tietävästi seurantalolla opetettiin nuorille miehille luudanvarren kanssa ”kivääritemppuja”, olihan Huova-ahon Taavetti Niskanen oppinut niitä Suomen sotaväen reservijoukkojen harjoituksissa lissal-messa edellisen vuosisadan lopussa.²⁰

Poliittisten ja maanomistustekijöiden ohella vastakohtaisuutta kiristi syksyllä 1917 entisestään heikentynyt elintarviketilanne. Säviän Martat järjestivät hätäajan leivän valmistuskurssit lokakuun lopussa ja pettuleipää leivottiin erityisesti tilattoman väestön keskuudessa. Mäntyjen kuorintaan tarvittiin lupa maanomistajalta, käytännössä lupa kuitenkin aina heltisi.²¹

¹⁴ Haapala 2010, 28-31.

¹⁵ Haapala 2010, 28-31.

¹⁶ Kumpulainen 1983, 14, 40; Kokkonen 1997, 174-177.

¹⁷ Kumpulainen 1983, 14, 40; Kokkonen 1997, 174-177.

¹⁸ Kokkonen 1997, 180, 182.

¹⁹ Kumpulainen 1983, s. 172-173.; Kokkonen 1997, 179.

²⁰ Kokkonen 1997, 180.

²¹ Kokkonen 1997, 187.

Liittyminen suojeluskuntaan helmikuun lopussa 1918

Lopulta ulko- ja sisäpoliittiset tekijät, eriarvoisuus ja virallisen järjestysvallan puuttuminen kärjistikivät sisäisen valtakamppailun sodaksi tammikuun lopussa 1918.

Yöllä 27.–28. tammikuuta punakaarti miehitti pääkaupungin tärkeimmät kohteet. Samaan aikaan suojeluskunnat alkoivat riisua aseista venäläistä sotaväkeä Etelä-Pohjanmaalla. Senaatti oli muutamaa päivää aiemmin julistanut suojeluskunnat hallituksen joukoiksi.²²

Sisällissodan ensimmäiset päivät helmikuun vaihteessa 1918 jännitettiin Pielaveden väestön keskuudessa etenkin Kuopion kohtaloa. Tietävästi Pielaveden suojeluskunnasta ehti osallistua kaupungista käytyyn taisteluun eri muodoissaan muutamia kymmeniä miehiä.²³

Kaupungin päädyttyä lopulta melko nopeasti ja lyhyiden taisteluiden myötä valkoisten käsiin keskittyi Pielavedenkin järjestöaktiivien huomio muualla Suomessa sijainneille taistelurintamille ja omien joukkojen tukemiseen.

Naimaton 21-vuotias Veli Tissari on merkitty liittyneeksi vapaaehtoisena suojeluskuntaan 20. helmikuuta 1918. Karilan sijainti Säviällä on saattanut, perhetaustan ja sosiaalisten ympyröiden lisäksi, vaikuttaa joukkoihin liittymiseen, olihan kylä tärkeä läpikulkupaikka ja yksi suojeluskunnan vartioasemista paikkakunnalla. Velin kanssa samana päivänä liittyi Säviältä myös viisi muuta miestä joukkoihin.²⁴

Suojeluskuntalaisten helmikuun alussa Säviän silloilla perustaman vartion idea oli mahdollisten tihutöiden estäminen ja epäilyttävien liikkujen kiinnisaaminen. Vartion komento- paikka oli Uittoyhdistyksen talossa lähellä Virran siltaa. Säviäläiset talot järjestivät vuoron perään miehitystä vartiopaikalle.²⁵ Vartioita lienee tullut siis myös Karilasta.

Kuun lopussa kuului paikkakunnalla suojeluskuntaan 326 miestä. Näistä suurin osa oli jo rintamilla, pääasiassa Savon suunnalla. Määrä lisääntyi tästä vielä varsinaisten kutsuntojen kautta heti maaliskuun alussa.²⁶

Monia elähdytti, voimakassävyisiä kunnallisvaltuuston sanoja lainaten, ”isänmaan pelastaminen yhteiskuntajärjestystämme vastaan nousseiden vanhojen verivihollistemme venäläisten ja niihin yhtyneiden kotimaisten rosvo- ja murhajoukkoiden tuhotöiltä”. Valtuusto kehotti näillä sanoilla paikkakunnan asekuntoisia miehiä hakeutumaan vapaaehtoisesti rintamalle.²⁷

Venäläisten esiin nostaminen vihollisena liittyi vapaussodan määritelmään sotatilana Neuvosto-Venäjän kanssa ja taisteluna valtiollisen itsenäisyyden puolesta.

Valtaosa suojeluskuntien miehistöstä oli vailla minkäänlaista sotilaskoulutusta. Sulkeisjärjestystä ja etenemismuotoja harjoiteltiin Piela vedellä muutamien sotilaskoulutusta saaneiden miesten johdolla, saksalaista ohjesääntöä mukaillen.²⁸

²² Sodan syttymisestä lisää, kts. esim. Sisällissodan pikukujätkäiläinen.

²³ Kokkonen 1997, 180.

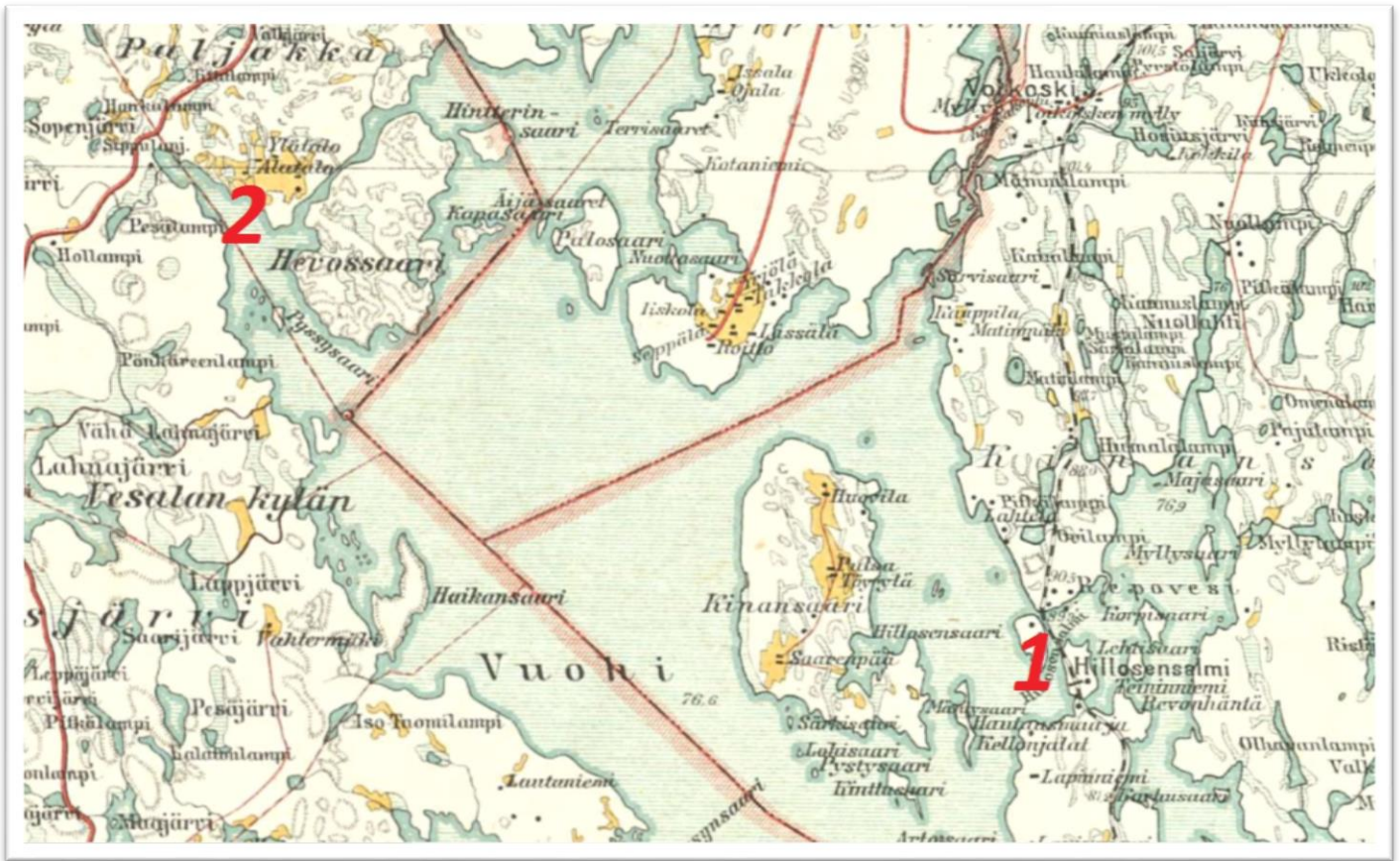
²⁴ KA, Pielaveden suojeluskunnan arkisto, jäsenluettelot.

²⁵ Kokkonen 1997, 181.

²⁶ Kumpulainen 1983, 173; Siviilisäätym. tiedot Suomen sotasurmat-tietokannasta; KA, Pielaveden suojeluskunnan arkisto, jäsenluettelot.

²⁷ Kumpulainen 1983, 173.

²⁸ Kokkonen 1997, 182.

Karttaan merkittynä Hillosensalmen rautatieasema (1) ja Paljakanlahti (2) jossa Veli Tissari oli Savon jäkäreiden mukana kohtalokkaassa punaisten suorittamassa väijytyksessä. Pohja: Suomen taloudellinen kartta 1920.

Savon rintamalle ja kohti Hillosensalmen pysäkkiä

Veli Tissari päätyi rintamalle maaliskuun alussa.

Kuopion punaisten kukistumisen jälkeen suuntautui valkoisten huomio Pohjois-Savossa Varkauden valloitukseen – ja siirtymiseen varsinaiselle, Mäntyharjulla kulkeneelle rintamalle.

Mäntyharjun Hillosensalmen ja Paljakanlahden yhteenotot olivat seurausta valkoisten yrityksestä katkaista punaisten Savon rintaman henkireikä, rautatie, rintaman takana ja

estää Mouhulla olleiden vihollisten peräytymistä etelään.²⁹

Pääosa Pielaveden suojeluskuntalaisista palveli Kuopion pataljoonan viidennessä kompaniassa, johon kuului myös joukko keiteleläisiä. Komppania siirtyi Kuopiosta ensin Mikkeeliin, jossa ohjelmaan kuuluivat sulkeisharjoitukset ja ensimmäiset ampumaharjoitukset. Tässä vaiheessa vapaaehtoiset vanhoivat sotilasvalan. Muutaman päivän harjoittelun jälkeen siirryttiin kiskoja pitkin Mäntyharjulle.³⁰

²⁹ US 04.03.1919.

³⁰ Kokkonen 1997, 183.

Pataljoonan komentaminen annettiin vapaaehtoisen ruotsalaisen luutnantti Gabriel Cronstedtin käsiin. Muistelmälähteissä ummikkoruotsalainen, kieltä osaamaton ja korpavanakin mainittu Cronstedt esitetään äkivääränä taktikkona joka ei säästänyt miehiään hyökkäyssuunnitelmiansa toteuttamisessa.³¹

Cronstedtin johtamat 500 Savon jääkäriä lähtivät maaliskuun toisen päivän iltana Mäntyhärjun kirkolta hevosilla syrjäiseen Paljakanlahden kylään. Aamuyöllä 3. maaliskuuta lähdettiin ajamaan jälle, tavoitteena Hillosensalmen rautatiepysäkki.

Päivän valjettua hyökkäsivät Pielaveden miehet muiden mukana ratavallin suojasta tulitavaa punaista vartio-osastoa vastaan. Hyökkäys tapahtui lumessa ja kovan pakkasen

vallitessa. Pysäkki saatiin valloitetuksi ennen puoltapäivää.

Samaan aikaan sabotööriostasot yrittivät räjäyttää rautatietä Hillosensalmen pysäkin molemmin puolin, sekä etelässä että pohjoisessa.³²

Valkoisten konekivääripesäke Mouhun rintamalla keväällä 1918. Kuvaaja Ernst Domander. Museovirasto, CC-BY 4.0.

³¹ US 04.03.1919.

³² Kumpulainen 1983, 174; US 4.3.1919; Hoppu 2010, 168-169

Valkoisten kuormasto etenemässä Mäntyharjulta kohti Lusia ja Heinolaa. Kuvaaja Ernst Domander. Museovirasto, CC-BY 4.0.

Luutnantti Cronstedt johti hyökkäyksen etenemistä oikealla sivustalla. Aseman eteläpuolella hänen joukkonsa saavutti rautatien ja onnistui räjäyttämään toisen kiskon pois paikaltaan, vaurioiden jäätyä lopulta pieniksi. Melko pian paikalle kuitenkin ilmestyi etelästä tykillä varustettu punakaartilaisjuna. Hillosensalmelle tulleiden punaisten apujoukkojen vuoksi Cronstedt joutui antamaan peräytymiskäskyn.³³

Samaan aikaan oli valkoisten sotaliike koko rintamalla käytännössä epäonnistunut. Retken tavoite ei onnistunut, rataa ei saatu räjäytettyä pysyvästi poikki.

Perimätiedon mukaan, Veli Tissarin komppanian irtautuessa sekasorron keskellä Hillosensalmelta, makasi kuularuiskun vieressä reissä kaksi, kolme kaatunutta tai kuolettavasti haavoittunutta Pielaveden miestä.³⁴

³³ Kumpulainen 1983, 174; Savon Sanomat 16.5.1918; Hoppu 2010, 169; Kokkonen 1997, 183.

³⁴ Kumpulainen 1983, 174; Savon Sanomat 16.5.1918; Hoppu 2010, 169

Kohtalokas yhteenotto ja pakoretki Paljakanlahdella

Kello 16:n aikoihin oltiin saavuttu tulotietä Paljakanlahden kylän rantamalle. Valkoisten kesken oli sovittu että kylässä olisi suojelukunnan joukkue turvaamassa paluutietä.

Toisin kuitenkin kävi: joukkue oli poistunut. Kylään jääneitä joukkoja komentanut kauppias Eloranta oli antanut vetäytymiskäskyn sen jälkeen, kun Hillosensalmelta oli tullut muutaman hevosen kolonna, mukanaan joitakin haavoittuneita. Ehjäksi jäänyttä rataa pitkin paikalle oli ennättänyt punaisten joukko-osasto, tietävästi noin 200 miestä.³⁵

Savon Sanomissa (16.5.1918) keiteleläinen ”Ierikka” kertoi paria kuukautta myöhemmin tapahtumien kulusta.

Valkoiset ajoivat Paljakanlahden rannalla olevan talon pihaan, jossa heitä vastaan avattiin voimakas ristituli ympäröivistä metsistä. Osa miehistä syöksyi navetan suojiin, josta käsin he puolustautuivat ammusvarannoillaan. Jälkijoukko jäi suojattomaksi jälle, jossa yhtäkkiä tuhoutui suuri räjähdysainekuorma.³⁶

Toisaalla punaisten sotakirjeenvaihtaja on kuvannut, että valkoisilla oli ollut mukanaan noin 300 hevosta, joita he olivat kokoontuneet juottamaan avannosta. Yksi punaisten kuulista oli osunut kuormaan. Oli syntynyt niin voimakas räjähdys että ”miehet luulivat maailman halkeavan”. Hän kuvasi syntynyttä useita miehiä ja hevosia niellyttä avantoa 15 metrin laajuiseksi.³⁷

Valkoisten joukot olivat näin ollen tappioita kokeneita, hajallaan ja alakynnessä. Talon ja navetan suojaan jääneet miehet eivät pystyneet yrittämään irtautumista avonaista

peltoa pitkin vaan heidän täytyi yrittää eteenpäin tulotietä pitkin. Kertojan mukaan Veli Tissari hyppäsi ohjaksiin ja komensi miehiä rekeen ”ohjastaen vimmatusti hevosta eteenpäin.”

Matka päättyi kuitenkin nopeasti. Välittömästi talosta lähdön jälkeen, kun oli ennätetty ”lumikinoksen” päälle, lyyhistyi hevonen reen edessä osuman saatuaan.

”Samassa silmänräpäyksessä osui murhanuoli myös rakastettuun ja urhoolliseen toveriimme Veli Tissariin. Näin hänen kaatuvan ja kumarruin tarkastamaan. Näin, että huonosti kunnan toverille kävi, mutta en kerinnyt toteamaan kuoliko hän siinä silmänräpäyksessä.”³⁸

Samalla hetkellä myös kertoja haavoittui niskaansa osuneesta ammuksesta. Toisin kuin monen mutkan kautta Kuusankosken sairaalaan ja takaisin elävien kirjoihin pelastunut keiteleläinen päätyi Veli Tissari kaatuneiden joukkoon. Suomen sotasurmat 1914-1922 -tietokannassa kuolinsyyksi on merkitty ”luoti päähän”.

Mäntyharjun rintaman taistelut 3.-5. maaliskuuta olivat Savon rintaman siihen asti kovimmat. Epäonnistunut Hillosensalmen retki maksoi valkoisille kaatuneina, kadoksiin jääneinä, kuolettavasti haavoittuneina ja surmattuina vankeina yhteensä 48 miestä. Punaisten puolelta kaatui ainakin 36 miestä, enin osa heistä Kymenlaakson kaartilaisia. Valkoiset joukot hajaantuivat taistelupaikalta, Paljakanlahdelta, pieninä ryhminä takaisin kohti valkoisten rintamia.³⁹

³⁵ US 4.3.1919; Kumpulainen 1983, 174; Kokkonen 1997, 183.

³⁶ SS 16.5.1918.

³⁷ Hoppu 2010, 169.

³⁸ SS 16.5.1918.

³⁹ Kumpulainen 1983, 174; Hoppu 2010, 169.

Ensimmäiseen komppaniaan kuulunut oopperalaulaja, vääpeli Väinö Sola on muistellut ja arvioinut sittemmin pieleen menneen vetäytymisen syitä. Hän laittaa syyn Paljakankylän jälkeen toista vuorokautta metsissä harhailleen pataljoonankomentaja Cronstedtin niskoille. Tämä ei osannut Suomea ja ilman yhteistä kieltä eivät komennot menneet perille tai kommunikaatio miesten kanssa toiminut. Hiljattain värvätty sotilasaines oli vailla minkäänlaista kokemusta ja ensi kerran tulleen jouduttuaan se hämmästyti punaisten yllätystä.⁴⁰

Mouhun ja Voikosken alueella käytyihin kiivaisiin taisteluihin osallistui valkoisten rintamassa myös tuleva presidentti, silloin vielä 17-vuotias Urho Kekkonen. Hän ei kuitenkaan kuulunut väijytykseen Paljakassa joutuneeseen valkoiseen joukko-osastoon.⁴¹

Kutsuntojen kautta sotaan liittyneet Pielaveden miehet osallistuivat myöhemmin keväällä Tampereen ja Viipurin valloituksiin.⁴²

⁴⁰ Tänä onnettomuuden aamuna oli 30 asteen pakkas - tenori Väinö Solan muistelmat 1918. Ylen internetartikkeli, viitattu 11.3.2018.

⁴¹ Kekkosen merkintöjä sodasta, kts. <http://www.voi-koskennuorisoseura.fi/projektit/koulupoika-urho-kek-kosen-sota-1918>

⁴² Kokkonen 1997, 184.

Veli Tissarin muistaminen sanomalehdissä

Vanhimman pojan menetys rintamalla on ollut varmasti suuri henkilökohtainen isku 68-vuotiaalle Robert Tissarille.

Veli Tissarin kuolinilmoitus julkaistiin Savolehdessä 16.3.1918. Nimeltä ilmoituksessa mainittiin Robert, Matti ja Enni Tissari, Ida ja J.P. Nousiainen sekä Hilja ja Matti Saastamoinen. Lisäksi on kirjattu osanotto veljeltä rintamalla, lukuisilta sukulaisilta, tovereilta ja tuttavilta.⁴³

Samassa lehdessä julkaistiin viittä päivää myöhemmin (21.3.1918) Tissarille omistettu muistovärssy⁴⁴:

”Tuonelassa portit taaskin aukes’

Kuolo kylmän sylinsä jo avaa.

Elo nuori – äsken kukkinut,

sinne saateltihin salaa...

Äiti itkee, isä vaikeroi...

kalvenehen posken kynneltä kastaa...

Viimeisenkö kerran – kylmänä,

syleillä he saa nyt lastaan.

Sankarina kaatui poikasi,

ällä itke – äiti kulta,

vaikka ehken kukka kaunehin,

pois nyt riistettihin sulta.

Kuolla juuri’ on eestä vapauden,

josta taisteli hän vereen saakka.

Povi lämmin, hälle Isänmaan,

siell’ on helppo nuoren urhon maata.

(Pielavesi 14.3.1918, A.T.)”

Nimimerkki ”A.T.” voisi viitata Tissarin sukuun – mutta keneen, sitä ei lehti kerro.

Vaikuttava muistojuhla Pielavedellä

Valkoinen osapuoli otti sodan kuluessa pyrkimykseen tuoda kaatuneet takaisin kotipitäjiensä multiin, niiltä osin kuin se oli taistelutoiminnan lakattua mahdollista eri rintamasuunnilla.⁴⁵

Sodan aikana, tavanomaisesta poiketen, haudaus ei jäänyt surevien omaisten harteille. Valkoisen armeijan sotilaiden tapauksessa –

kun käsitettiin näiden taistelleen isiltä perityn uskonnon ja vapauden, lain ja oikeuden sekä kodin ja omaisuuden puolesta – käsitettiin hautaustilaisuus ja muiston kunnioitus koko paikkakunnan asiaksi.⁴⁶

Hillosensalmen retken jäljiltä valkoiset ehtivät evakuoida vain muutamia vainajiaan, suurimman osan jäätyä taistelukentälle, seitsemän

⁴³ Savo 16.3.1918; Huom. Kuopion suojeluskuntapiirin kunniamerkkivaliokunnan arkistossa ei ole mainintaa rintamalla olleesta Veli Tissarin veljestä.

⁴⁴ Savo 21.3.1918

⁴⁵ Poteri 2010, 297-308.

⁴⁶ Siironen 2004, 1.

ruumiin kadottua kokonaan. Vielä sodan aikana paikalliset ihmiset olivat haudanneet 22 tai 23 vainajaa taistelupaikan lähellä sijainneeseen suohautaan.⁴⁷

Talollisten pojille Veli Tissarille ja Pekka Korhoselle sekä torpan poika Arvid Savolaiselle järjestettiin Pielavedellä hautajaiset pääsiäismaanantaina jumalanpalveluksen jälkeen. Vapaaehtoiset sotilaat olivat kaikki kaatuneet Mäntyharjun rintamalla, Korhonen Hillosen-salmella ja Savolainen Mouhussa.⁴⁸

Savo (6.4.1918) kertoo tapauksesta otsikolla ”Vapaustaistelujain hautaus Pielavedellä”:

”Tilaisuuteen oli saapunut kansaa ehkä [kolmesta neljään] tuhanteen henkeen eli enemmän kuin koskaan Pielaveden kirkolla on ennen nähty. Suojeluskuntain miehistö muodosti kunniakujan, jota myöten kannettiin sankarit valkoisissa arkuisaan Suojeluskunnan kujan ja kunniavah-tien edelläkäydessä juhlaa varten köynnöksillä koristetun kirkon kuoriin erityiselle korokkeelle muodostaen sen ympärille sotilaallisen kunniavartioston.

Tilaisuuteen sopivan ruumissaarnan toimitti rovasti M. A. Levander ja ruumiitten siunauksen hänen kanssaan senjälkeen toimitti pastori A. T. Toikka, jota tämän tapahduttua ja sekakuoron laulettua piti uskonnollisessa hengessä erittäin lennokkaan ja mieltäkiinnittävän isänmaallisen puheen, omistaen lämpimiä sanoja vainajain urotöille ja muistolle.”

Puheen jälkeen tapahtuivat seppeleen laskut Pohjois-Savon ja Kajaanin suojeluskuntapiirien piiripäälliköltä ja Esikunnalta, Pielaveden naisilta, Kuopion Suojeluskunnan 5. komppanialta ja kunnanvaltuustolta. Veli Tissarille

laskivat erikseen seppeleet vanhemmat ja sisarukset sekä Pielaveden ja Säviän suojeluskunnan esikunnat.

Puheita jatkoivat seppeleiden laskun yhteydessä syksyllä 1917 paikallisen suojeluskunnan ensimmäiseksi johtaja valittu opettaja Kalle Muhonen, kaupanhoitaja A. Luomi, joukkuepäällikkö Kanerva, herra K. Jäntti, neiti L. Levanto ja maanviljelijä Jaakko J. Jauhiainen.⁴⁹

Aatteeltaan vanhastaan nuorsuomalaisena tunnettu maanviljelijä Jauhiainen tunnettiin Pielavedellä mitä erilaisimpien alojen asiantuntijana: hän oli aktiivisesti mukana kunnalliselämässä ja tunnettiin myös pankki- ja kauppamiehenä, laintuntijana ja asianajajana.⁵⁰

Hän ”teki laajemmin selkoa sodan aiheista, merkityksestä, siitä urheudesta ja uhrautuvaisuudesta, mitä maan nuorukaiset ja erikoisesti nyt haudan lepoon laskettavat sankarit olivat sodassa osoittaneet”. Hän kertoi seurakunnan antaneen avata sankareiden maallisille jäännöksille ensimmäisen, edellisenä päivänä varta vasten vihityn alueen johon oli tarkoitus pystyttää sodan valkoisille sankarivainajille hautapatsas.

Yhteisiä ”veljeshautoja” vapaussodan uhreille ajettiin kevään kuluessa useille paikkakunnille, tarkoituksena mm. sotainnon kohottaminen vapaaehtois pohjalta rintamille lähevissä nuorissa.⁵¹

Puheitten päätyttyä koittivat vainajien hautaan laskemiset. Jokaisen arkun kohdalla kunniavartiosto ampui yhteislaukaukset kivääreillään, suojeluskuntien lipun tehtyä niin ikään kunniaa. Hautaa peitettäessä

⁴⁷ Hoppu 2010, 169-170.

⁴⁸ Savon Sanomat 14.5.1918, kuolinilmoitukset.

⁴⁹ Savo 6.4.1918; Kumpulainen s. 120-121, 172-173.

⁵⁰ Kumpulainen 1983, 120-121.

⁵¹ Poteri 2010, 305-306.

seppeleillä kuultiin mieskvartetin esittämiä lauluja.⁵²

Sisällissodassa kaatuneiden Pielaveden suojeluskuntalaisten muistokivi pystytettiin paikkakunnan hautausmaalle vuonna 1921 ja seisoo siellä yhä tänäkin päivänä muistutuksena kah-tiajakautuneesta Suomesta sata vuotta sitten. Yhtenä kymmenestä nimestä mukana on myös Veli Tissari.⁵³

Sisällissodassa kaatuneiden Pielaveden suojeluskuntalaisten muistokivi kesällä 2016. CC BY-SA 3.0 hotarju.

Lopuksi

Suomen sotasurmat -sivuston mukaan Piela-vedellä kirjoilla olleista henkilöistä menehtyi sotatoimissa tai jälkiseuraamuksissa vuoden 1918 aikana yhteensä 19 ihmistä, kaikki miehiä. Heistä 12 oli valkoisia ja kuusi punaisia, yhden aseman jäätyä määrittämättömäksi.⁵⁴

Punaisista (jotka olivat ammattinimikkeiltään torppareita tai työmiehiä) yhtä (joka

”mestattiin”) lukuun ottamatta kaikki kuolivat joko vankileireillä tai myöhemmin vangitsemisen seurauksien johdosta. Valkoisista menehtyneistä yleisin ammattinimike tai status oli ”talon poika” mutta mukana oli myös virkamiehiä sekä yksi renki.⁵⁵

Vaikka sota päättyi muodollisesti loppukevällä 1918 oli tie rauhaan epäilemättä myös

⁵² Savo 6.4.1918.

⁵³ Sirola 2017, 195.

⁵⁴ Suomen sotasurmat 1914-1922

⁵⁵ Suomen sotasurmat 1914-1922

paikallisella tasolla pitkä. Kevään tapahtumat jättivät pitkäaikaiset arvet ja vaikutus oli tunnut myös aineellisella tasolla. Kuten aiemmin todettua, huolimatta sodan jäämisestä kauas päivittäisestä pielavetisesta todellisuudesta oli kevät ollut paikkakunnalla monille pettuleivän aikaa.⁵⁶

Ensimmäisissä itsenäisyyden ajan valtiollisissa vaaleissa vuonna 1919 sai vasemmisto Pielavedellä edelleen yli puolet äänistä vaikkakin osuus pieneni maalaisliiton vahvistumisen myötä.⁵⁷

Maalaisliiton vahvistumista edesauttoi vääjäämättä maattomien muuttuminen pienmaanomistajiksi maanomistuksen demokratisoiduttua ennen toista maailmansotaa.⁵⁸

Aineelliset elinolot alkoivat maaseudulla kohentua 1920-luvulla: ostotavaroiden käyttö lisääntyi, radio ja auto siirsivät myös savolaista maalaiskylää askeleen kohti modernia kuluttaja-aikaa. Kehityssuunnan katkaisi lopulta vain vuosikymmenen lopulla lähestynyt pula-aika.⁵⁹

Suojeluskunta lopetti vakituisen esikunnan ja sotavartioiden Pielavedellä kesäkuun lopulla 1918. Se toimi itsenäisenä vuoteen 1925 saakka, jolloin se yhdistettiin Keiteleen suojeluskunnan kanssa yhdeksi Kuopion suojeluskuntapiirin alueeksi.

Järjestön toiminta paikallisella tasolla koostui toiseen maailmansotaan asti sotilaallisista harjoituksista, urheilusta ja erilaisista juhla- ja iltamatilaisuuksista. Suojeluskunta osti vapaalokunnan talon joka, uusittuna ja laajennettuna, vihittiin 1920-luvun lopulla Suojalaksi.⁶⁰

1930-luvulla syntynyt suomalainen ”demokratian kriisi” oikeistoliikkeineen ja ääriväestöpuhdistuksineen ulottui myös Pielavedelle. Tästä on kerrottu lisää mm. Pielaveden historian toisessa osassa (1983).⁶¹

Myös elämä Säviän Karilassa jatkui kansakunnan tragedian ja samalla perheen antaman uhrauksen jälkeen. Velin isä Robert Johan kuoli 15 vuotta poikansa jälkeen, helmikuussa 1933, eläen pitkän elämän aina 83-vuotiaaksi. Hänen tyttärensä Idan aviomies, suurmaanomistaja J.P. Nousiainen, osti tilan Robertilta 1920-luvun lopussa, antaen sen toisen perheen ylläpidettäväksi.⁶²

Toisen maailmansodan jälkeen Karila lohkottiin asutustiloiksi muun muassa paikkakunnalle muuttaneen siirtoväen käyttöön.⁶³

Sankarihautaan päätyneen Veli Tissarin sisarusten myöhemmät elämäntaipaleet olivat monitahoiset – ja paikoin valitettavan lyhyet.

Myöskään kansakoulunopettaja Hilja Marian elämänlanka ei ollut pitkä: hän kuoli muutamaa vuotta myöhemmin kuin veljensä, kesäkuussa 1922, lapsivuoteeseen ja keuhkotautiin Reisjärvellä. Hänen lapsiensa kautta Karilan geenit ovat kuitenkin jatkaneet olemassaoloaan näihin päiviin saakka.⁶⁴

Oma yhteyteni Veli Tissariin on hänen ensimmäinen serkkunsa, Jylhän Talasahossa lapsuutensa viettänyt äitinisäni Matti Tissari joka oli 9-vuotiaana mahdollisesti todistamassa Veli Tissarin ja muiden kaatuneiden hautajaissaattoa Pielavedellä pääsiäismaanantaina 1918.

Sisällissota on kaukana – mutta silti yhä niin lähellä.

⁵⁶ Kumpulainen 1983, 14; Kokkonen 1997, 187.

⁵⁷ Kumpulainen 1983, 14, 176-177

⁵⁸ Kumpulainen 1983, 14.

⁵⁹ Kokkonen 1997, 189.

⁶⁰ Kumpulainen 1983, 176-177.

⁶¹ Kumpulainen 1983, 176-177.

⁶² Järvenpää 2002, taulu 5; Kokkonen 1997, 474.

⁶³ KA, Maanmittauslaitoksen arkisto, Karilan lohkomiskartta (1954)

⁶⁴ Järvenpää 2002, taulu 27.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki ja Hämeenlinna (HMA)

- Kuopion suojeluskuntapiirin kunniamerkivaliokunnan arkisto, Pielavesi.
- Pielaveden suojeluskunnan arkisto, Aakosluettelot Pielaveden suojeluskunnan miehistöstä (1918-1919).
- Maataloushallituksen arkisto (HMA), Ha Yleisten maatalouslaskentojen alkuaineisto, Ha 64.
- Maanmittauslaitoksen arkisto, Karilan lohkomiskartta (1954)

Pielaveden seurakunnan kirkonkirjat

- Syntyneet ja kastetut
- Kuolleet ja haudatut

Kuopion läänin henkikirjat

- Henkikirja 1915, Pielavesi

Kirjallisuus ja opinnäytteet

Haapala, Pertti. Jakautunut yhteiskunta. Teoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen (toimittaneet Haapala, Pertti ja Hoppu, Tuomas), WSOY, 2010.

Hoppu, Tuomas. Helmikuun rintamataistelut. Teoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen (toimittaneet Haapala, Pertti ja Hoppu, Tuomas), WSOY, 2010.

Järvenpää, Raija. Pielavetisen sotilaan Tissaris Matti Matinpojan jälkeläisiä 1700-luvulta lähtien. Tissarin sukuseura, 2002.

Kokkonen, Jouko. Hämmeen huutoo, Savon muata : Jylhän, Säviän ja Taipaleen kylähistoria. Jylhän, Säviän ja Taipaleen kylähistoriatoimikunta, 1997.

Kumpulainen, Kalevi. Pielaveden ja Keiteleen historia II - 1870-luvulta nykyaikaan. Pielaveden kunta / Keiteleen kunta, 1983.

Poteri, Juha. Valkoisten kaatuneiden hautaaminen. Teoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen (toimittaneet Haapala, Pertti ja Hoppu, Tuomas), WSOY, 2010.

Siironen, Miika. Valkoinen Suomi: Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929. Lisensiaatintutkimus, Suomen historia. Jyväskylän yliopisto, 2004.

Sirola, Anna: Puhukoon Paatinen Pylväs. Väyläkirjat, 2017.

Päivä- ja aikakauslehdet

Savo 16.3.1918, 21.3.1918. 6.4.1918

Savon Sanomat 14.5.1918, 16.5.1918.

Suomen Kuvalehti 2/1919

Uusi Suomi 4.3.1919.

Internet-lähteet

Suomen sotasurmat 1914-1922 -tietokanta, <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main> (viitattu 3.3.2018).

Tänä onnettomuuden aamuna oli 30 asteen pakkanen - tenori Wäinö Solan muistelmat 1918, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/03/03/tana-onnettomuuden-aamuna-oli-30-asteen-pakkanen-tenori-waino-solan-muistelmat> [11.3.2018]

Voikosken nuorisoseuran sivut, <http://www.voikoskennuorisoseura.fi/projektit/koulupoikaurho-kekkosen-sota-1918> (viitattu 3.3.2018)

Kiitokset

Antti Laukkanen